

Original Article

A Comparative Study of Proper Administration of the Non-governmental Organization in the Laws of Iran, Armenia, and Canada

Ruhollah Moazeni^{*1}, Omleila Faghieh Abdollahi²

¹ Assistant Professor, Department of Law, Faculty of Humanities, Mohaghegh Ardabili University, Ardabil, Iran

² Ph.D. student in public law, Qom University, Qom, Iran.

[20.1001.1.24237566.1402.7.2.10.6](https://doi.org/10.22080/lps.2022.24352.1406)

[10.22080/lps.2022.24352.1406](https://doi.org/10.22080/lps.2022.24352.1406)

Received:

October 13, 2022

Accepted:

January 30, 2023

Available online:

August 18, 2023

Keywords:

Non-governmental Organization, Proper Administration, Responsibility, Standardization, Comparative Law.

Abstract

Non-governmental organizations (NGOs), with their professional and non-political nature, play a fundamental role in promoting sustainable development and supporting the legal demands of citizens. These organizations have been praised for supplying innovative and people-oriented approaches to providing services, support, and empowerment; but in Iranian society, these organizations are in a state of disarray in such a way that they face many challenges in the way of establishment, supervision, financing, and liquidation, which will lead to the weakening of the public sphere. Getting rid of the existing reality and moving towards the desired situation requires the application of standards that can bring positive consequences for non-governmental organizations. The current research aims to investigate the components of enhancement concerning non-governmental organizations in the laws and regulations of three countries of Iran, Armenia, and Canada. In terms of its descriptive purpose and research method, the current research will be in the form of collecting information through library study and collecting awards and valid legal documents, as well as reviewing and analyzing the content of these documents. The findings of the research show that Armenia has adopted comprehensive laws and regulations to support the activities of non-governmental organizations and has prepared official structures and committees to attend and consult with civil organizations. In addition, by using physical and virtual tools and official processes, it has provided capacities for the participation of NGOs. In Canada, there is no independent law regarding non-profit organizations and these organizations operate according to the "Non-profit Organizations and Corporations Act". Iran continues to suffer from the lack of a comprehensive law for the activities of non-governmental organizations and there are no strong specific structures to attract the participation of these organizations.

*Corresponding Author: Ruhollah Moazeni

Address: Assistant Professor, Department of Law,
Faculty of Humanities, Mohaghegh Ardabili
University, Ardabil, Iran

Email: moazeni@uma.ac.ir

Extended abstract

1. Introduction

The term NGO stands for "Non-Governmental Organization", which is considered one of the effective strategies for using people's capacity and capabilities in all dimensions. Supporting the presence of these organizations in the domestic and international systems indicates the transition from mere governance to good governance. One of the important components of good governance is participation, which can be achieved by establishing non-governmental organizations. Due to the independent, non-profit, voluntary, and non-political nature of the activities, non-governmental organizations have a wide ability to attract citizens' participation.

The formation of non-governmental organizations in Iran aims to realize sustainable development and support citizens' legal demands. Achieving these goals requires prerequisites, the most important of which is organizing and maintaining the independence of these institutions. The way of establishment, supervision, and liquidation of these organizations and the level of government involvement in each of these stages can affect the state of enhancement of these organizations. Therefore, this research is conducted to identify and compare the effective factors on the organization of non-governmental organizations in the laws and regulations of the three countries of Iran, Armenia, and Canada.

2. Research method

This research follows a descriptive-analytical approach. The data collection was done through library tools.

3. Findings

The comparative study of non-governmental organizations in the three countries of Iran, Armenia, and Canada shows that despite being small and new, Armenia has performed well in the field of non-governmental organizations and has fully supported these organizations regarding the laws and regulations. However, the most important legal challenge of non-governmental organizations in Iran is the lack of formulation and approval of relevant protective law.

Although the role of non-governmental organizations in relation to development, security, and democracy is highlighted in a two-way interaction, these organizations face challenges in their structure as well as public acceptance by the government. It seems that the situation of non-governmental organizations in Iran is not suitable due to the non-recognition of these institutions by the government and the lack of use of experts and experienced people.

In other words, there are strict regulations in the legal system of Iran in comparison to the legal systems of Armenia and Canada in the field of establishing and operating these organizations. In particular, prior supervision at the time of establishment and subsequent supervision after establishment and during operation are prominent issues. Therefore, Iran's legal system needs a comprehensive law regarding the formation of these organizations.

4. Conclusion

Non-governmental organizations are one of the most important institutions of civil

society that are born in response to social needs. They are not directly considered a part of the government structure but play a crucial role as the missing link between people and the ruling powers. These associations, with their professional and non-political coordinates and proper organization, can become flexible and lasting institutions.

By examining the multiple components related to the enhancement of non-governmental organizations in the laws and regulations of the three countries of Iran, Armenia, and Canada, it was concluded that the two countries of Iran and Armenia have established regulations for these organizations, but Canada does not have an independent law regarding these organizations and uses the "law of companies and non-profit organizations" to organize these institutions. The Armenian legislature has adopted comprehensive laws and regulations to support the activities of non-governmental organizations and provided structures and embedded mechanisms to use their capacity. At the same time, much attention has been paid to the enhancement components of non-governmental organizations and steps

have been taken to facilitate their establishment and activities. However, Iran still suffers from the lack of a comprehensive law on the activities of non-governmental organizations and weaknesses can also be seen in the regulations of non-governmental organizations (2015). Nevertheless, there are a few steps left until the final approval of this law, which can help facilitate the establishment and operation of these organizations by adapting the reinforcement of the specified framework and experiences of other legal systems and localizing them.

Funding

There is no funding support.

Conflict of Interest

The authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

The authors appreciate all the scientific consultants in this paper.

علمی پژوهشی

مطالعه تطبیقی به سامانی سازمان‌های مردم نهاد در حقوق ایران، ارمنستان و کانادا

روح الله موذنی^{*۱}، ام لیلی فقیه عبدالهی^۲

^۱ استادیار گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.
^۲ دانشجوی دکتری، حقوق عمومی، دانشگاه قم، قم، ایران.

 [20.1001.1.24237566.1402.7.2.10.6](https://doi.org/10.22080/lps.2022.24352.1406)

 [10.22080/lps.2022.24352.1406](https://doi.org/10.22080/lps.2022.24352.1406)

چکیده

سازمان‌های مردم‌نهاد با ماهیت حرفه‌ای و غیرسیاسی خود، نقشی اساسی در ترویج توسعه پایدار و حمایت از مطالبات قانونی شهروندان دارند و با ارائه رویکردهای نوآورانه و مردم‌محور برای ارائه خدمات، حمایت و توانمندسازی مورد تحسین قرار گرفتند اما این سازمان‌ها در جامعه ایران در وضعیت نابه‌سامانی قرار دارند به گونه‌ای که در شیوه‌تأسیس، نظارت، تأمین مالی و انحلال خود با چالش‌های بسیاری مواجه هستند که این خود، تضعیف حوزه عمومی را به دنبال خواهد داشت. رهایی از واقعیت موجود و حرکت به سمت وضع مطلوب مستلزم به کارگیری استانداردهایی است که می‌تواند پیامدهای مثبتی را برای سازمان‌های مردم‌نهاد به همراه داشته باشد. هدف از پژوهش حاضر بررسی مؤلفه‌های به سامانی در ارتباط با سازمان‌های مردم‌نهاد در قوانین و مقررات سه کشور ایران، ارمنستان و کانادا است. پژوهش حاضر به لحاظ هدف توصیفی و روش تحقیق آن، به صورت جمع‌آوری اطلاعات از طریق مطالعه کتابخانه‌ای و جمع‌آوری آراء و اسناد معتبر حقوقی و نیز بررسی و تحلیل محتوای این اسناد خواهد بود. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد ارمنستان قوانین و مقررات جامعی را برای حمایت از فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد تصویب کرده و ساختارها و کمیته‌های رسمی را برای حضور و مشورت با نهادهای مدنی تدارک دیده است. ضمن اینکه با بهره‌گیری از ابزارهای فیزیکی، مجازی و فرایندهای رسمی ظرفیت‌هایی برای مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد فراهم کرده است. در کشور کانادا قانون مستقلی در رابطه با سازمان‌های مردم‌نهاد وجود ندارد و این سازمان‌ها مطابق با "قانون سازمان‌ها و شرکت‌های غیرانتفاعی" فعالیت می‌کنند. ایران هم کماکان از عدم وجود یک قانون جامع برای فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد رنج برده و ساختارهای خاص مستحکمی برای جلب مشارکت این سازمان‌ها وجود ندارد.

تاریخ دریافت:

۲۱ مهر ۱۴۰۱

تاریخ پذیرش:

۱۰ بهمن ۱۴۰۱

تاریخ انتشار:

۱ مهر ۱۴۰۲

کلیدواژه‌ها:

سازمان مردم‌نهاد، به سامانی،
استانداردسازی، مسوولیت،
حقوق تطبیقی.

* نویسنده مسئول: روح الله موذنی

آدرس: استادیار گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه ایمیل: moazeni@uma.ac.ir

محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.

۱ مقدمه

در دهه‌های اخیر سازمان‌های غیردولتی^۱ (مردم‌نهاد، سمن) به عنوان رکن سوم دموکراسی و نماینده جامعه مدنی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار شده‌اند. عبارت "سازمان غیردولتی" با تأسیس سازمان ملل متحد در سال ۱۹۴۵ کاربرد پیدا کرد و برای اولین بار در ماده ۷۱ فصل ۱۰ منشور ملل متحد مطرح شد.^۲ بنا بر تعریف سازمان ملل متحد؛ هر نوع سازمانی که مستقل از کنترل دولت باشد، می‌تواند سازمان غیردولتی (NGO) نامیده شود، با این شرط که اهداف انتفاعی و فعالیت‌های سیاسی مخالف نداشته باشد.

بشر از دوران باستان همواره به دنبال ضوابط و معیارهایی بوده تا ملاکی برای سنجش کیفیت اقدامات و دستاوردهایش باشد و بدین طریق به طور صحیح، طی مسیر کند. سازمان‌های مردم‌نهاد نیز از این قاعده مستثنی نیستند؛ لذا توجه به شاخص‌های بین‌المللی و ملی حاکم بر این سازمان‌ها می‌تواند افزایش کارایی و اثربخشی آنها را در ارائه خدمات به گروه‌های هدف در پی داشته باشد. این موضوع فصل مشترک ارتباط سازمان‌های مردم‌نهاد با مقوله استانداردسازی است که ماحصل آن می‌تواند به سامانی^۳ وضعیت سازمان‌های مردم‌نهاد باشد.

امروزه، امکان بررسی آگهی تأسیس، تغییرات و یا آگهی عدم فعالیت یک سازمان مردم‌نهاد از طریق سایت روزنامه رسمی؛ امکان بازدید از سازمان؛ ارائه صورت‌های مالی حسابرسی و بازرسی شده به تأمین‌کنندگان مالی و همچنین معرفی روش‌های فعالیت توسط سازمان از جمله معیارهایی است که بر مبنای آن می‌توان به یک سازمان مردم‌نهاد اعتماد کرد و به حمایت از آن پرداخت. در این میان آنچه در جامعه بین‌المللی در شرایط حاضر در فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد مدنظر است، توجه به

استانداردهایی است که عملکرد یک سازمان را با سازمان‌های کلاس جهانی منطبق می‌سازد و تأثیر فعالیت آن را بر جهانی که در آن زندگی می‌کند، می‌سنجد که می‌توان ارزیابی بین‌المللی NGO Benchmarking را نمونه‌ای از این استانداردها دانست.

لذا به‌منظور بررسی عینی این شاخصه‌ها، پژوهش حاضر در صدد است به مقایسه‌ای تطبیقی بین قوانین حاکم بر سازمان‌های مردم‌نهاد سه کشور جمهوری اسلامی ایران، جمهوری ارمنستان و کانادا بپردازد. کشور ارمنستان بدین لحاظ انتخاب شد که با وجود قانون اساسی جدیدالتاسیس (۱۹۹۵)، نوع نظام سیاسی (جمهوری دموکراتیک) و مساحت و جمعیت اندک آن (حدود سه میلیون نفر) اما در بین کشورهای منطقه از اسناد و قوانین معتبر حقوقی در خصوص سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی برخوردار است که این حکایت از توجه این کشور به مقوله توسعه اجتماعی دارد. کانادا هم به عنوان نمونه ای از کشورهای توسعه یافته که عملکرد مطلوبی داشته و الگوی کشورهای دیگر قلمداد می‌شد، انتخاب گردید.

با تأکید به اینکه اخیراً در ایران پیش‌نویس "قانون تشکل‌های اجتماعی" رونمایی شده است، لذا سعی می‌شود محتوای این پیش‌نویس با توجه به استانداردها در بوته نقد قرار گرفته و نقاط قوت و ضعف آن سنجیده شود. در بند ۱ این پژوهش نیز، به تحلیل استانداردهای مربوطه پرداخته و در ادامه بر مبنای مطالعه تطبیقی، عناصر مذکور در قوانین و مقررات سه کشور ارزیابی خواهد شد. این مقاله به طور خاص در پی پاسخگویی به چگونگی تأسیس، قلمرو فعالیت، تأمین مالی، نظارت و انحلال سازمان‌های مردم‌نهاد در سه نظام حقوقی فوق است.

در سال‌های اخیر پژوهش‌های زیادی در رابطه با سمن‌ها، نقش و کارکردهای آن‌ها در داخل و خارج

3. Proper administration

1. NGO (Non-Governmental Organization)

2. United Nations, 1945

نظام صحیح نمایندگی (عملکرد مناسب و همکاری مبتنی بر منافع)، نظام انتخاباتی صحیح، نظام صحیح نظارت و کنترل (مبتنی بر توزیع قدرت)، جامعه مدنی زنده و پویا (که کنترل‌کننده دولت و تجارت بخش خصوصی باشد)، رسانه‌های مستقل و آزاد و کنترل مؤثر شهروندی بر ارتش و سایر نیروهای نظامی معرفی می‌کند (قلی پور، ۱۳۸۴، ۱۱۲). به نظر می‌رسد شالوده و بنیان نظام نمایندگی، نظام انتخاباتی، جامعه مدنی پویا و هم‌صدایی را مشارکت مردم بر مبنای توسعه اجتماعی-سیاسی جامعه تشکیل می‌دهد. لذا می‌طلبد معیارهایی برای تقویت و تسهیل امر مشارکت مدنظر قرار گیرد.

۲٫۲ مؤلفه‌های به سامانی

ضوابط و معیارهایی در قالب استانداردها و الگوهای ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی بایستی وجود داشته باشد تا سازمان‌های مردم‌نهاد بتوانند کیفیت خدمات خود را ارزیابی و تضمین کنند. به عنوان نمونه استانداردهایی در این خصوص، زیر نظر انجمن جهانی سازمان‌های غیردولتی (WANGO) توسعه یافت، توسط یک کمیته بین‌المللی که طیف وسیعی از جامعه غیردولتی را نمایندگی می‌کرد، تدوین شد و شامل نظرات رؤسای سازمان‌های غیردولتی از تمام مناطق جهان است. استانداردها و کدهای رفتاری و اخلاقی متعددی از سازمان‌ها و انجمن‌های غیردولتی در سراسر جهان در تدوین این آیین‌نامه مورد استفاده قرار گرفت که در واقع، حصری نیستند و موارد مندرج در متن پیش رو، با توجه به ارتباط بیشتری که با موضوع داشتند، انتخاب شدند یا توصیه نامه شورای اروپا منبع دیگری از این استانداردها است که بر چارچوب قانونی و مالی سازمان‌های غیردولتی تأکید دارد و به طور خاص به اهداف و فعالیت‌های سازمان‌های غیردولتی، شخصیت حقوقی، تعهدات و مسئولیت‌های آنها و همچنین موارد حمایت عمومی می‌پردازد.

۲٫۲٫۱ پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری

یک سازمان مردم‌نهاد باید در قبال اقدامات و تصمیمات خود، نه تنها در برابر نهادهای تأمین مالی

کشور صورت گرفته است. رضانی قوام آبادی (۱۳۹۴) در مقاله‌ای تحت عنوان "مطالعه تطبیقی وضعیت حقوقی سازمان‌های مردم‌نهاد در ایران و فرانسه" به تبیین موضوع تأسیس و فعالیت سمن‌ها در دو نظام حقوقی ایران و فرانسه پرداخته و این‌گونه نتیجه می‌گیرد که در نظام حقوقی ایران در مقایسه با نظام حقوقی فرانسه، مقررات سخت‌گیرانه‌ای در زمینه تأسیس و فعالیت سمن‌ها وجود دارد و نظام حقوقی ایران نیازمند قانونی جامع درباره تأسیس این سازمان‌ها است.

لانگ (۲۰۱۲) در تحقیقی تحت عنوان "پاسخگویی سازمان‌های مردم‌نهاد، در جامعه مدنی و حوزه عمومی‌شان" به بررسی این موضوع می‌پردازد که سمن‌ها در کشورهای جهان سوم به طور فزاینده‌ای تبدیل به وسایل بالقوه‌ای در خدمت ایدئولوژی شده‌اند و نتیجه می‌گیرد که دیدگاه‌های مدرن رادیکال برای اصلاح پاسخگویی در توضیح مشکلات تجاری مفید هستند، اما برای بررسی نقاط قوت و محدودیت سمن‌ها و اصلاح در حوزه مدنی می‌توانند توسعه یابند. پژوهش حاضر به ارزیابی تطبیقی وضعیت حقوقی سازمان‌های مردم‌نهاد در سه نظام حقوقی ایران، ارمنستان و کانادا با نگاهی به پیش‌نویس قانون تشکلهای اجتماعی در ایران می‌پردازد که برای نخستین بار است که پیش‌نویس قانون تشکلهای اجتماعی در بوته نقد حقوق تطبیقی قرار گرفته است.

۲ مفهوم به سامانی و مؤلفه‌های آن

۲٫۱ بازخوانی مفهوم به سامانی

با وجود اینکه کمتر از سه دهه از شکل‌گیری مفهوم به سامانی می‌گذرد، اما در همین دوره زمانی کوتاه تعبیر متعددی در خصوص این مفهوم ارائه شده است؛

سازمان ملل متحد به سامانی را بر بنیادهای ذیل:

مشارکت‌پذیر بودن، تمرکز واحد، توانایی برگزاری کمپین، توانایی تأمین مالی و جذب سرمایه، دامنه جهانی و افراد توانمند (Mitchell, 2015, 52). گاهی اوقات سنجش اثربخشی مداخلات توسعه سازمان‌های مردم‌نهاد دشوار است، زیرا آنها معمولاً قادر به کنترل همه عوامل مؤثر بر نتیجه کار خود نیستند. درست است که سازمان‌های مردم‌نهاد نقش مهمی در جامعه دارند اما با چالش‌هایی روبرو هستند که بر عملکرد آنها تأثیر می‌گذارد؛ بنابراین، تعدادی از عوامل، پیامدهایی بر اثربخشی و کارایی این سازمان‌ها دارند. این عوامل عبارت‌اند از: پایداری بلندمدت؛ برنامه‌ریزی استراتژیک؛ حکمرانی؛ منابع مالی؛ مدیریت اجرایی؛ منابع انسانی؛ و مشارکت‌ها (Amagoh, 2015, 226).

۲،۲،۴ ارزیابی مالی

سازمان‌های غیردولتی باید در تقاضا و دریافت کمک‌های مالی - کمک‌های نقدی یا غیرنقدی - نه تنها از سوی نهادهای دولتی در مناطق خود، بلکه از سوی اهداکنندگان نهادی یا فردی، ایالتی دیگر یا آژانس‌های چندجانبه، آزاد باشند و فقط مشمول قوانینی باشند که عموماً در مورد گمرکات، ارزهای خارجی و پولشویی و قوانین مربوط به تأمین مالی انتخابات و احزاب سیاسی اعمال می‌شود (Council of Europe, 2008, 13). یک سازمان غیردولتی باید در تمام معاملات خود با دولت، مردم، کمک‌کنندگان، شرکا، ذینفعان و سایر اشخاص ذینفع شفاف باشد، به جز در مورد مسائل پرسنلی و اطلاعات اختصاصی. اطلاعات اولیه مالی یک سازمان غیردولتی، ساختار مدیریتی، فعالیت‌ها و فهرست کارکنان و مشارکت‌ها باید باز و قابل دسترس برای نظارت عمومی باشد و سازمان مردم‌نهاد باید تلاش کند تا مردم را در مورد کار خود و منشأ و استفاده از منابع خود آگاه کند (Wango, 2002, 5).

۲،۲،۵ نظارت

بهترین ابزار برای اطمینان از رفتار اخلاقی و مسئولانه توسط سازمان‌های مردم‌نهاد، ترویج خودتنظیمی در این بخش در سطح ملی و بین‌المللی

خود و دولت، بلکه در برابر افرادی که به آنها خدمت می‌کند، کارکنان و اعضای آن، سازمان‌های شریک و عموم مردم پاسخگو باشد (Wango, 2002, 8). علاوه بر آن، باید یک سیستم سازمان‌دهی شده برای پیگیری کمک‌های اعطایی ایجاد و گزارش‌هایی در مورد استفاده و مدیریت وجوه تهیه کند (Wango, 2002, 48). مدیران و کارکنان یک سازمان مردم‌نهاد دارای شخصیت حقوقی نباید شخصاً در قبال بدهی‌ها و تعهدات آن مسئول باشند. با این حال، آنها را می‌توان در برابر سازمان، اشخاص ثالث یا همه آنها به دلیل سوء رفتار حرفه‌ای یا بی‌توجهی به وظایف مسئول دانست (Council of Europe, 2008, 50).

۲،۲،۲ شفافیت

یک سازمان غیردولتی باید نسبت به مأموریت، ساختارها، حکمرانی، سیاست‌گذاری‌ها، امور مالی، استراتژی‌ها و فعالیت‌های خود متعهد به صراحت، شفافیت و صداقت باشد. به طور فعال با ذینفعان - از جمله کسانی که قرار است از کار خود بهره‌مند شوند، اهداکنندگان، مردم و سایر اعضای جامعه غیردولتی - ارتباط برقرار کند و به طور فعال اطلاعات را در دسترس عموم قرار دهد، در حالی که به پیامدهای امنیتی و حریم خصوصی انجام این کار توجه دارد. اطلاعات باید دقیق، جامع و به روز باشد و در قالب‌های مناسب برای گروه‌های مختلف ذینفعان ارائه شود (Mcbride, 2021, 5).

۲،۲،۳ اثربخشی عملکردی

وظایف سازمان‌های غیردولتی که فرآیندها و خروجی‌های سازمان‌های غیردولتی را تحت فشار قرار می‌دهند، این سازمان‌ها را مجبور می‌کند تا روش‌های بسیاری را که توسط بخش خصوصی برای افزایش کارایی و اثربخشی و با دستیابی به بیشترین خروجی از کمترین ورودی‌ها، در میان معیارهای هدفمند دیگر انتخاب شده است، اتخاذ کنند (Aboramadan, 2018, 383). ویژگی‌های سازمان‌های مردم‌نهاد مؤثر عبارت‌اند از: نمونه‌برداری از اصول یا استراتژی صحیح، رویکرد مردمی داشتن،

۳ چارچوب حقوقی سازمان مردم‌نهاد

با مطالعه قوانین سه نظام حقوقی ایران، ارمنستان و کانادا مشخص خواهد شد که هر یک از این کشورها چه جایگاهی را برای سازمان‌های مردم‌نهاد در نظر گرفته‌اند. این مطالعه در سه سطح مقررات فرائقینی (قوانین اساسی)، تقنینی (مقررات عادی) و مقررات گذاری انجام می‌شود.

۳،۱ حقوق ایران

برابر اصل ۸ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، "در جمهوری اسلامی ایران دعوت به خیر، امر به معروف و نهی از منکر وظیفه‌ای است همگانی و متقابل بر عهده مردم نسبت به یکدیگر، دولت نسبت به مردم و مردم نسبت به دولت. شرایط و حدود و کیفیت آن را قانون معین می‌کند." از نظر قانون اساسی، دعوت به خیر و امر به معروف و نهی از منکر، تکلیف است نه حق؛ بنابراین نمی‌توان از آن چشم‌پوشی کرد یا در اجرای آن تساهل و تسامح نشان داد. از این اصل می‌توان نظارت مردم نسبت به دولت و مقامات دولتی و نیز نسبت به قوانین و مقررات را برداشت کرد، بدین ترتیب اموری مانند مفاسد اقتصادی و مالی، مفاسد سیاسی، حیف و میل بیت‌المال، تجمل‌گرایی و غیره مشمول امر و نهی مردم خواهد بود که می‌تواند در قالب مشارکت مردم در سازمان‌های مردم‌نهاد و انجمن‌ها تجلی یابد.

برابر اصل ۲۶ قانون اساسی، قانون‌گذار به دو نکته‌ای اشاره دارد که می‌تواند به‌طور مستقیم با شکل‌گیری سازمان‌های مردم‌نهاد مرتبط باشد: نخست، اصل آزادی اجتماعات؛ دوم، اصل مشارکت آزادانه افراد در این اجتماعات. همچنین در اصل ۳ قانون اساسی، در بند ۸ آن مقرر می‌دارد دولت جمهوری اسلامی ایران موظف است همه امکانات خود را برای "مشارکت عامه مردم در تعیین سرنوشت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خویش" به کار برد. سازوکارهای این مشارکت با توجه به شرایط می‌تواند شکل‌های مختلفی به خود

است. سازمان‌های مردم‌نهاد مسئول، مطمئناً از این واقعیت آگاه هستند که موفقیت آنها تا حد زیادی به افکار عمومی با توجه به کارایی و اخلاق آنها بستگی دارد. با این وجود، دولت‌ها منافع مشروعی در تنظیم این سازمان‌ها دارند تا احترام به حقوق اشخاص ثالث (اعم از اهداکنندگان، کارمندان یا اعضا یا عموم مردم) تضمین و استفاده مناسب از منابع عمومی و احترام به قانون تضمین شود. در بیشتر موارد می‌توان از منافع اشخاص ثالث به اندازه کافی محافظت کرد و آنها را قادر ساخت که موضوع مربوطه را در دادگاه مطرح کنند. به هر شکلی که نظارت به کار گرفته شود، ضروری است که بر اساس معیارهای عینی اداره شود و تابع اصل تناسب باشد تا اعمال آن قابل کنترل توسط دادگاه‌ها باشد (Council of Europe, 2008, 47).

۲،۲،۶ کدهای اخلاقی و رفتاری

منشور اخلاقی و رفتاری سازمان‌های مردم‌نهاد مجموعه‌ای از اصول اساسی، اصول عملیاتی و استانداردها برای هدایت اقدامات و مدیریت این سازمان‌ها است. این کد زیر نظر انجمن جهانی سازمان‌های غیردولتی (WANGO) توسعه یافت و شامل نظرات رهبران سازمان‌های غیردولتی از تمام مناطق جهان است (Wango, 2002, 2). اعضای تشکل‌ها در انجام وظایف خود بایستی از بالاترین استانداردهای اخلاقی پیروی کنند. انطباق با این استانداردها باعث افزایش و تقویت اثربخشی اعضا و ظرفیت‌های حرفه‌ای آنها می‌شود. یک سازمان مردم‌نهاد نباید حقوق اساسی بشری هیچ فردی را نقض کند و باید سرلوحه خود بداند که همه مردم آزاد به دنیا می‌آیند و از نظر کرامت برابر هستند. این سازمان باید نسبت به ارزش‌های اخلاقی، مذهب، آداب و رسوم، سنت‌ها و فرهنگ جوامعی که به آنها خدمت می‌کند، حساس باشد.

طولانی ندارد و این سازمان‌ها از سال ۱۳۸۴ در قالب آیین‌نامه شروع به فعالیت کردند.

۳،۲ حقوق ارمنستان

در ارمنستان، مطابق با اصل ۷ قانون اساسی نظام چند حزبی در جمهوری ارمنستان به رسمیت شناخته شده است. احزاب آزادانه تشکیل می‌شوند و به شکل‌گیری و بیان اراده سیاسی مردم کمک می‌کنند. فعالیت‌های آن‌ها نباید با قانون اساسی و قوانین مغایرت داشته باشد و ساختار و عملکرد آن‌ها نباید با اصول دموکراسی مغایر باشد. احزاب باید از باز بودن فعالیت‌های مالی خود اطمینان حاصل کنند. همچنین در اصل ۲۵ قانون اساسی مقرر شده است: هر کس حق دارد با افراد دیگر انجمن تشکیل دهد، از جمله حق تشکیل یا پیوستن به اتحادیه‌های تجاری. هر شهروند حق دارد با سایر شهروندان احزاب سیاسی تشکیل دهد و به این احزاب بپیوندد. این حقوق ممکن است برای افراد متعلق به نیروهای مسلح و سازمان‌های مجری قانون محدود شود. هیچ کس را نمی‌توان مجبور کرد که به یک حزب یا انجمن سیاسی بپیوندد. همچنین عضویت مردم در اجتماعات به صورت آزادانه در قانون اساسی این کشور به رسمیت شناخته شده است.

در ارمنستان، مهم‌ترین و آخرین سندی که به‌طور مستقیم به موضوع فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد اشاره دارد، قانون سازمان‌های غیردولتی جمهوری ارمنستان به شماره HO-22-N³ مصوب دسامبر سال ۲۰۱۶ است که به فاصله کمتر از دو ماه بعد از تصویب به اجرا درآمد و پس از لازم‌الاجرا شدن این قانون، قانون سازمان‌های غیردولتی

تجارت کلیه تشکیلات و مؤسساتی است که برای مقاصد غیرتجاری از قبیل امور علمی یا ادبی یا امور خیریه و امثال آن تشکیل می‌شود اعم از آن‌که مؤسسين و تشکیل‌دهندگان قصد انتفاع داشته یا نداشته باشند.

³. Armenia_Law on NGOs, 2016

بگیرد که از مصادیق آن می‌تواند تشکیل گروه‌ها و اجتماعات مختلف با اهداف مشخص در قالب سازمان‌های مردم‌نهاد باشد که به نوعی بدنه جامعه متصل به هرم مدیریتی کشور خواهد شد و ماحصل آن وجود جامعه‌ای پویا، منسجم و برخوردار از روحیه همبستگی و اتحاد خواهد بود.

در خصوص قوانین عادی می‌توان به قانون تجارت^۱ مصوب سال ۱۳۳۱ و آیین‌نامه ثبت تشکیلات و مؤسسات غیرتجاری^۲ مصوب سال ۱۳۳۷ اشاره کرد که در واقع ابتدایی‌ترین قوانین و مقررات در به رسمیت شناختن سازمان‌های مردم‌نهاد محسوب می‌شوند. همچنین قوانین متعدد دیگری که به‌طور مستقیم و غیرمستقیم به مشارکت مردمی و فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد اشاره دارند عبارت‌اند از: قانون فعالیت احزاب، جمعیت‌ها و ... مصوب سال ۱۳۶۰ و آیین‌نامه اجرایی آن مصوب سال ۱۳۶۱ و آیین‌نامه اجرایی تأسیس و فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد مصوب سال ۱۳۸۴. آخرین سند در این خصوص، آیین‌نامه تشکل‌های مردم‌نهاد مصوب سال ۱۳۹۵ هیأت وزیران است که در حال حاضر نیز بر تأسیس این سازمان‌ها حاکم می‌باشد؛ اما متنی هم با عنوان پیش‌نویس "قانون تشکل‌های اجتماعی" در ۵ فصل و ۷۲ ماده توسط دفتر مطالعات اجتماعی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در راستای نهادمند شدن بخش مردمی تدوین شده است که تا کنون کلیات آن به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده است؛ بنابراین شکل‌گیری سازمان‌های مردم‌نهاد به صورت رسمی و طبق تعاریف بین‌المللی در ایران سابقه‌ای

۱. ماده ۵۸۴ قانون تجارت مقرر می‌دارد: "تشکیلات و مؤسساتی که برای مقاصد غیرتجاری تأسیس شده یا بشوند از تاریخ ثبت در دفتر مخصوصی که وزارت عدلیه معین خواهد کرد شخصیت حقوقی پیدا می‌کنند."

۲. برابر ماده ۱ این آیین‌نامه "مقصود از تشکیلات و مؤسسات غیرتجاری مذکور در ماده ۵۸۴ قانون

پیش‌نویس قانون تشکل‌های اجتماعی نیز، همین تعریف مبنا قرار گرفته است و تنها موضوع فعالیت تشکل‌ها به دو گروه حمایتی خدماتی و توسعه اجتماعی تقسیم شده است؛ اما آنچه در ابتدا جلب توجه می‌کند، تغییر عنوانی است که از تشکل‌های مردم‌نهاد (۱۳۹۵) به "تشکل‌های اجتماعی" داده شده است، در این عنوان حذف واژه "مردم" و رویکرد صرفاً "اجتماعی" فعالیت این نهادها قابل تأمل است؛ با توجه به اینکه فعالیت تشکل‌های مردم‌نهاد می‌تواند طیف وسیعی از فعالیت‌های فرهنگی، اجتماعی، هنری، ورزشی، زیست محیطی و... را در بر بگیرد، چه بسا در عمل این تغییر واژگان، تقلیل ماهوی و عملکردی تشکل‌ها را نیز در پی داشته باشد. به نظر می‌رسد سازمان مردم‌نهاد یا آنچه در آیین‌نامه مصوب ۱۳۹۵ نام‌گذاری شده بود؛ یعنی تشکل مردم‌نهاد، عنوان دقیق‌تر و صحیح‌تری باشد.

برابر با ماده ۲ قانون سازمان‌های غیردولتی در ارمنستان، این سازمان یک اتحادیه غیردولتی از شهروندان جمهوری ارمنستان، اتباع کشورهای خارجی، افراد بدون تابعیت (اشخاص حقیقی) و (یا) اشخاص حقوقی است و دارای شخصیت حقوقی یک سازمان غیرتجاری است. در کانادا بر اساس قانون سازمان‌ها و شرکت‌های غیرانتفاعی، یک شرکت غیرانتفاعی شرکتی است که "هدفش نفع خصوصی نیست و در پی سود رساندن به کل جامعه است". به طور کلی می‌توان در هر سه نظام حقوقی شاخصه‌های غیرسیاسی و غیرانتفاعی بودن، نداشتن وابستگی سازمانی به دولت، داوطلبانه بودن، برخورداری از شخصیت حقوقی و مدیریت دموکراتیک و مشارکتی را برای سازمان‌های مردم‌نهاد فرض دانست.

جمهوری ارمنستان به شماره LA-268 مورخ ۴ دسامبر ۲۰۰۱ منسوخ شد. قانون جدید شامل ۸ فصل در مورد مقررات عمومی سازمان غیردولتی، حقوق و وظایف سازمان و اعضای آن، هیأت مدیره سازمان، نظارت بر فعالیت سازمان، فعالیت بین‌المللی سازمان و تعلیق و انحلال آن است. نکته جدید این قانون نسبت به قانون قبلی این است که هم شهروندان و هم اشخاص حقوقی می‌توانند عضو سازمان مردم‌نهاد باشند و به سازمان‌های غیردولتی فرصتی داده شده است تا فعالیت‌های تجاری خود را راه‌اندازی کنند و می‌توانند یک سازمان تجاری تأسیس کنند یا در آن سهیم شوند.

۳٫۳ حقوق کانادا

در بخش اول قانون اساسی کانادا مصوب ۱۹۸۲، منشور حقوق و آزادی‌های کانادا در اصل دوم به احصاء آزادی‌های بنیادین می‌پردازد که از جمله آن آزادی فکر، عقیده، بیان، برگزاری گردهمایی‌های آرام و آزادی انجمن‌ها است. در کانادا قانون مستقلی در رابطه با سازمان‌های غیردولتی وجود ندارد و این سازمان‌ها مطابق با "قانون سازمان‌ها و شرکت‌های غیرانتفاعی"^۱ مصوب سال ۲۰۰۹ فعالیت می‌کنند. این قانون حاوی ۲۰ بخش است که بیشتر در بخش ۱۰ این قانون به مسائل مرتبط با سازمان‌های غیردولتی پرداخته شده است.

۴ تعریف حقوقی سازمان مردم‌نهاد

در ایران، ماده ۲ آیین‌نامه تشکل‌های مردم‌نهاد (مصوب ۱۳۹۵)، این سازمان‌ها را چنین تعریف می‌کند: "تشکل مردم‌نهاد، نهاد غیرسیاسی و غیرانتفاعی بوده و با رویکردی اجتماعی توسط جمعی از اشخاص حقیقی به شکل داوطلبانه و با رعایت مفاد این آیین‌نامه در موضوع مشخص پروانه دریافت کرده و به ثبت می‌رسد". بر اساس

¹ Canada Not-for-profit Corporations Act, 2009 (Last amended on May 1, 2018)

۵ اهداف سازمان مردم‌نهاد و مقررات مربوط به تأسیس و عضویت

بر اساس آئین‌نامه تشکلهای مردم‌نهاد در ایران، یک سازمان غیردولتی نباید اهدافی سودجویانه داشته باشد؛ به عبارت دیگر اعضای یک سازمان غیردولتی نباید در پی کسب سود و منفعت شخصی باشند؛ بنابراین "منظور از غیرانتفاعی، عدم برداشت مستقیم یا غیرمستقیم سود یا سایر منافع اقتصادی حاصل از انجام فعالیت‌ها به نفع اعضاء، مؤسسان، مدیران و کارکنان یا افراد وابسته آنان است"^۱. در ارمنستان، سازمان مردم‌نهاد به فعالیت‌های ناشی از اهداف قانونی خود می‌پردازد. اساسنامه، اهداف قانونی فعالیت‌های سازمان را تعیین می‌کند^۲. اصول حاکم بر عملکرد سازمان عبارت است از: قانونی بودن؛ عدم تبعیض؛ حسن نیت؛ منافع مشترک اعضاء آن؛ عضویت داوطلبانه؛ خودمختاری؛ پاسخگویی^۳. اعضای سازمان مردم‌نهاد افرادی هستند که پس از ثبت دولتی در سازمان عضویت یافته‌اند. شخص می‌تواند بنا به درخواست خود در موارد و به ترتیب مقرر در قانون سازمان غیردولتی و اساسنامه سازمان به عضویت سازمان درآید. مؤسسان سازمان به موجب قانون پس از ثبت دولتی سازمان، اعضای سازمان تلقی می‌شوند^۴. مطابق با ماده ۲ آئین‌نامه تشکلهای مردم‌نهاد در ایران، تشکل توسط جمعی از اشخاص حقیقی به شکل داوطلبانه و با رعایت مفاد این آیین‌نامه در موضوع مشخص پروانه فعالیت دریافت کرده و به ثبت می‌رسد. از سوی دیگر، نهادهای مدنی خارجی که در یکی از کشورهای جهان رسماً به ثبت رسیده و ماهیت اجتماعی دارند می‌توانند در صورت داشتن شرایط مربوط و اخذ پروانه فعالیت با رعایت این آیین‌نامه و به خصوص مواد (۲۳ و ۲۴) در ایران

فعالیت کنند (ماده ۵)؛ بنابراین، اتباع کشورهای خارجی در ایران در قالب اشخاص حقیقی نمی‌توانند به عضویت تشکلهای درآیند و دایره عضویت در تشکل، محدود به اشخاص حقیقی تبعه ایران است. در خصوص عضویت در ارکان تشکل، در ماده ۶۵ پیش‌نویس مقرر شده است: مدیران دولتی نمی‌توانند مؤسس و مدیرعامل تشکل و یا از ارکانش باشند (البته یک مدیر دولتی می‌تواند به عنوان عضو عادی در امور اجتماعی تشکلهای حضور داشته باشد) که این موضوع هم به مفسد بالقوه این عرصه بازمی‌گردد. چرا که حضور یک مدیر دولتی در ارکان یک تشکل می‌تواند به گسیل منابع مالی به سمت تشکل خود منجر شود.

در تبصره ۲ ماده ۱۴ آئین‌نامه تشکلهای مردم‌نهاد مقرر شده است؛ جوانان متقاضی تأسیس تشکل می‌توانند درخواست خود را برای بررسی و صدور اجازه تأسیس تشکل با رعایت ترتیبات مقرر در این ماده به وزارت ورزش و جوانان ارائه کنند که داشتن حداقل ۱۸ سال سن ملاک است اما در خصوص عضویت نوجوانان در سازمان مردم‌نهاد ارمنستان مقرر شده است: هر شخص زیر چهارده سال در صورت تمایل و بر اساس درخواست نماینده قانونی خود می‌تواند به عضویت سازمان درآید. هر شخص بین چهارده تا هجده سال که از صلاحیت کامل برخوردار نیست، می‌تواند بنا به درخواست خود با موافقت کتبی نماینده ی قانونی خود به عضویت سازمان درآید. هر یک از اعضای سازمان می‌توانند در هر زمان به عضویت خود در سازمان خاتمه دهند و در موارد و به ترتیبی که اساسنامه سازمان مقرر می‌کند از سازمان عزل شوند. اعضای سازمان هیچ‌گونه مسئولیتی در قبال تعهدات سازمان ندارند. اعضای سازمان غیردولتی حق درخواست تشکیل جلسه و حضور در جلسات سازمان را دارند. همچنین حق انتخاب اعضای هیأت

۳. ماده ۴

۴. ماده ۵

۱. (تبصره ۱ ماده ۲).

۲. ماده ۳

همکاری (برکناری) یک عضو سازمان، شرط تأیید سه‌چهارم اعضای سازمان در اجلاس عمومی سازمان گنجانده شده باشد.

بر اساس ماده ۱۶ قانون سازمان‌های غیرانتفاعی کانادا، هر شرکت غیرانتفاعی یا سازمان غیردولتی حق داشتن چندین شعبه در داخل و خارج کانادا را دارد. سازمان‌های غیردولتی خارجی و بین‌المللی هم مادامی که اقدام به فعالیت‌های تروریستی و مجرمانه نکرده باشند، می‌توانند همچون سازمان‌های غیرانتفاعی داخلی در کانادا فعالیت کنند؛ اما در ایران، ماده ۳ آئین‌نامه تشکلهای مردم‌نهاد تنها محدوده فعالیت هر تشکل را یکی از سطوح ملی، منطقه‌ای، استانی، شهرستانی یا بین‌المللی تعیین کرده است و در ماده ۲۳ نیز کارگروهی^۱ را به منظور تصمیم‌گیری و نظارت بر فعالیت تشکلهای بین‌المللی موضوع ماده ۳ و نهادهای مدنی خارجی (موضوع ماده ۵) تشکیل داده است. هر سه نظام حقوقی در خصوص شخصیت حقوقی سازمان‌های مردم‌نهاد رویه نسبتاً واحدی را در پیش گرفتند و برخورداری از چنین حقی را منوط به طی تشریفات مربوط به ثبت آن‌ها دانسته‌اند؛ که البته کانادا با مسامحه بیشتری با این موضوع برخورد کرده است. به نظر می‌رسد در خصوص عضویت اعضا، عزل و برکناری آن‌ها قانون سازمان غیردولتی ارمنستان و کانادا از دقت و جامعیت بیشتری برخوردار است.

۶ ثبت رسمی

در ایران، چنانچه مؤسسان یک سازمان مردم‌نهاد بخواهند سازمان مذکور به‌طور رسمی به ثبت برسد و شخصیت حقوقی پیدا کند، باید درخواست تأسیس تشکل را متناسب با محدوده مورد نظر برای فعالیت به دبیرخانه شورای ملی توسعه ارائه دهند.^۲

^۲ مطابق با تبصره ۳ ماده ۲ آئین‌نامه تشکلهای مردم‌نهاد؛ نهادهای عمومی غیردولتی، اتاق‌ها و تشکلهای اقتصادی، تعاونی‌ها، سازمان‌های صنفی و حرفه‌ای، احزاب و تشکلهای سیاسی، کانون‌ها و

مدیره سازمان و نیز حق کاندیدا شدن و انتخاب به عنوان عضو هیأت مدیره را دارند، اعضا حق دسترسی به تمامی اطلاعاتی را که دسترسی اعضای عادی به آن‌ها مجاز است، دارند (بند ۳ و ۴ ماده ۵) که در ایران فقدان دسترسی به اسناد و مدارک مورد نیاز در بخش‌های تخصصی و برخورد سلیقه‌ای با تشکلهای را می‌توان از آسیب‌های مطرح دانست.

در کانادا هم یک سازمان غیردولتی نباید اهدافی سودجویانه داشته باشد. یک سازمان غیردولتی می‌تواند اهداف ملی، وطن پرستانه، انسان دوستانه، خیریه، علمی، هنری، اجتماعی، حرفه‌ای و ورزشی که جنبه غیرانتفاعی داشته باشد برای خود انتخاب کند (ماده ۱۵۴). برای تأسیس یک سازمان غیردولتی مطابق با بند ۲ ماده ۶، حضور حداقل سه نفر که به سن قانونی (۱۸ سال) رسیده، مهجور نباشند و از لحاظ قانونی مشکلی برای تشکیل سازمان نداشته باشند لازم است. مؤسسان یک سازمان غیرانتفاعی باید در گام نخست اساسنامه برای سازمان خود تدوین کنند و همراه با درخواست تشکیل سازمان به وزارت صنایع کانادا ارائه کنند. بر اساس قانون هر سازمان غیرانتفاعی از دو بخش تشکیل شده است؛ اعضای عادی سازمان و هیئت مدیره. هیئت مدیره مسئول اداره سازمان است. عضویت در سازمان محدود به آن افرادی است که علاقه‌مند به پیشبرد اهداف سازمان باشند و درخواست عضویت آن‌ها به تأیید هیئت مدیره سازمان رسیده باشد. در شرایط عادی سازمان غیردولتی نباید هیچ پولی به عنوان حق عضویت از اعضا دریافت کند مگر آن که شرایطی پیش آید که هیئت مدیره سازمان مجبور به چنین کاری شود. هر یک از اعضا می‌تواند با ارائه درخواست کتبی به هیئت مدیره، عضویت خود در سازمان را لغو کند. همچنین ممکن است در اساسنامه برای قطع

^۱ مرکب از معاون وزارت کشور (رئیس) و نمایندگان وزارت امور خارجه، وزارت اطلاعات و حسب مورد دستگاه تخصصی مربوط.

صلاحیت عضویت در آن برخوردار نیستند و از اعضای سازمان محسوب نمی‌شوند، وجود ندارد. سازمان از بدو ثبت دولتی آن به شیوه‌ای که در قانون مقرر شده است، تأسیس شده تلقی می‌شود. یک سازمان برای مدت نامحدود تأسیس می‌شود مگر اینکه در اساسنامه آن محدودیتی برای مدت فعالیت آن پیش‌بینی شده باشد (بند ۴، ۵ و ۶ ماده ۱۰).

در ارمنستان، تأسیس یک سازمان مردم‌نهاد بنا بر تصمیم اعضای مؤسس آن انجام می‌شود. به منظور ثبت دولتی سازمان مردم‌نهاد؛ درخواست ثبت دولتی، صورتجلسه مجمع مؤسس سازمان به همراه اساسنامه سازمان، رسید پرداخت هزینه دولتی جهت ثبت نام، اطلاعات مربوط به اشخاص حقوقی مؤسس (داخلی یا خارجی) یا نمایندگان موقت آن‌ها و اطلاعات پیش‌بینی شده در قانون در خصوص پولشویی و تأمین مالی تروریسم باید به سازمان ثبت اسناد ارائه شود، این سازمان موظف است حداکثر ظرف ۱۰ روز کاری پس از تسلیم کلیه مدارک لازم، ثبت دولتی سازمان مردم‌نهاد را انجام داده یا آن را رد کند (ماده ۱۰).

در کانادا، سازمان غیردولتی مجاز است بدون اینکه تبدیل به شخصیت حقوقی شود یا به شکل رسمی ثبت شود، فعالیت کند. با این حال چنانچه مؤسسان یک سازمان بخواهند سازمان‌شان به طور رسمی به ثبت برسد و شخصیت حقوقی پیدا کند باید اساسنامه سازمان خود را همراه با مدارک لازم برای ثبت سازمان به وزارت صنایع ارسال کنند؛ درخواست کتبی تشکیل سازمان، برگه سوگندنامه یکی از مؤسسان مبنی بر صحت اساسنامه که به

ماده (۲۶) قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت - مصوب ۱۳۸۰ - مصداق شکل نبوده و از شمول این آیین‌نامه خارج هستند.

۱. مواد ۱۴، ۱۵ و ۲۰ آئین‌نامه تشکیل‌های مردم‌نهاد مصوب ۱۳۹۵.

شورای ملی توسعه و حمایت از تشکلهای در سه سطح ملی، استانی و شهرستانی تشکیل و دبیرخانه آن به ترتیب در وزارت کشور، استانداری‌ها و فرمانداری‌ها دایر می‌شود. دبیرخانه موظف است ظرف یک ماه از تاریخ دریافت درخواست تأسیس تشکل، به بررسی درخواست پرداخته و در صورت عدم مغایرت با شرایط تأسیس تشکل، مجوز تأسیس تشکل را صادر نماید. سپس هیأت مؤسس باید ظرف یک ماه اساسنامه و صورتجلسه مربوط به استقرار ارکان تشکل را تنظیم و به دبیرخانه شورای ذی‌ربط ارائه نماید. پروانه فعالیت تشکل در دبیرخانه شورای ذی‌ربط صادر و عیناً جهت ثبت رسمی به سازمان ثبت اسناد و املاک کشور ارسال می‌گردد.^۱ در پیش‌نویس قانون تشکلهای اجتماعی یک سامانه برخط برای ثبت و گزارش فعالیت تشکلهای تعبیه شده است که این خود گام مهمی در کاهش بوروکراسی این حوزه خواهد بود اما این تشکلهای با تعدد و تنوع نهادهای صدور مجوز و مراجع استعلام برای صدور و تمدید مجوز تأسیس و فعالیت مواجه هستند، به ویژه استعلام از نهادهای متعدد نظامی و امنیتی. علاوه بر این، الزام به ثبت در اداره ثبت شرکت‌ها در کنار صدور مجوز از مراکز محلی، استانی یا ملی در پیش‌نویس طرح می‌تواند منجر به ایجاد تشریفات غیر ضرور در مسیر تشکیل و فعالیت چنین تشکلهایی گردد.

سازمان مردم‌نهاد در ارمنستان، ممکن است توسط حداقل دو نفر - اشخاص حقیقی و (یا) اشخاص حقوقی تأسیس شود. امکان تشکیل سازمان توسط احزاب سیاسی، سازمان‌های مذهبی، اتحادیه‌های بازرگانی و همچنین اشخاص حقوقی که از صلاحیت تأسیس سازمان و یا طبق قانون از

سازمان‌های دانشجویی و دانش‌آموزی، سازمان‌های کارگری و کارفرمایی فعال در دانشگاه‌ها، مدارس و کارخانجات، انجمن‌های علمی، مؤسسات فرهنگی، هنری و ادبی، هیئت‌های مذهبی، باشگاه‌های ورزشی، مراکز ترک اعتیاد، مؤسسات تجاری و انتفاعی و مؤسسات موضوع بندهای (۱) تا (۱۲)

۷ تأمین مالی

بسیاری از سازمان‌های غیردولتی حتی بین‌المللی حقوق بشر برای ادامه فعالیت‌های خود تا حدی به جمع‌آوری کمک مالی متکی هستند. درصد زیادی از این سازمان‌های غیردولتی نیز برای حمایت از کار خود کمک‌های مالی دریافت می‌کنند. علاوه بر این، بسیاری از سازمان‌های غیردولتی از دولت‌ها یا سازمان‌های بین‌المللی کمک‌های مالی دریافت می‌کنند (Wouters and Rossi, 2018, 11). در خصوص منابع مالی سازمان مردم‌نهاد در ایران، آئین نامه تشکیل‌های مردم‌نهاد سکوت اختیار کرده و فقط در ماده ۳۰ مقرر کرده است؛ تشکل موظف است منابع تأمین هزینه‌های خود را با رعایت ضوابط این آئین‌نامه در اساسنامه تعیین کند. در پیش‌نویس بر اساس ماده ۵۸، این تشکل‌ها می‌توانند صرفاً از منابعی نظیر سرمایه اولیه مؤسسان، حق عضویت اعضا، وقف، نذر، وصیت و هبه، کمک‌های نقدی و غیر نقدی اشخاص حقیقی داخلی و خارجی، کمک‌های نقدی و غیر نقدی اشخاص حقوقی، بخش خصوصی و تعاونی داخلی و خارجی، استفاده از ظرفیت‌های ناشی از مسئولیت‌های اجتماعی شرکت‌ها، انجام پروژه‌ها و برنامه‌های عمرانی و توسعه دولتی و عمومی، استفاده از ظرفیت‌ها و امکانات تجهیزات و اماکن در اختیار دستگاه‌ها و مستحذات رفاهی و آموزشی آنها، دریافت وام و تسهیلات بانک دولتی و قرض‌الحسنه یا با نرخ کم و فروش کتاب و نشریات علمی و تخصصی مرتبط با حوزه فعالیت خود کسب درآمد و تأمین منابع کنند. عموماً در عمل، اغلب تشکل‌ها برای یافتن حامی مالی تلاش می‌کنند و برای پروژه‌های خاص از حمایت برخی نهادهای عمومی برخوردار می‌شوند. علاوه بر فعالیت‌های درآمدزا مانند برگزاری کلاس، کارگاه و تور، بخش قابل توجهی از منابع مالی تشکل‌ها از طریق تفاهم‌نامه‌ها و قراردادهای بخش‌های عمومی به منظور انجام فعالیت‌های مشخصی تأمین می‌شود.

تأیید دفترخانه اسناد رسمی رسیده باشد، یک فقره چک به مبلغ ۲۰۰ دلار، برگه تأیید نام رسمی سازمان توسط مؤسسان ذیصلاح، شرح حال مختصری از مؤسسان و گزارش کوتاهی در مورد اهداف و تشکیلات سازمان. چنانچه درخواست ثبت یک سازمان به تأیید برسد فرم تأیید ثبت به همراه یک نسخه از درخواست ثبت سازمان به آدرس مؤسسان ارسال می‌شود و در صورت عدم تأیید ثبت، فرم درخواست بدون تأیید به آدرس مؤسسان ارسال می‌گردد. همراه این فرم دلایل عدم پذیرش درخواست ثبت سازمان به اطلاع مؤسسان می‌رسد. ثبت سازمان‌های غیردولتی بر عهده وزارت صنایع است. در این وزارتخانه اداره "شرکت‌های کانادا" مسئول رسیدگی به امور شرکت‌های غیرانتفاعی است (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۰، ۵).

در ایران، چنانچه دبیرخانه درخواست تأسیس تشکل را مطابق با شرایط تأسیس تشکل و در چارچوب مفاد آئین نامه تشکیل‌های مردم‌نهاد بداند، اجازه تأسیس تشکل را صادر می‌کند؛ اما اجازه تأسیس تشکل در حکم موافقت اولیه و موقت است و پروانه فعالیت محسوب نمی‌شود. هیات مؤسس باید ظرف یک ماه ارکان تشکل را مطابق با اساسنامه خود مستقر کرده و اساسنامه و صورتجلسه را برای تأیید به دبیرخانه شورای ذی ربط ارائه کند. در این مرحله چنانچه توانایی تشکل برای فعالیت در سطح مورد درخواست برای شورا محرز شود، پروانه فعالیت موقت صادر می‌شود؛ بنابراین، در ایران پروسه ثبت رسمی تشکل‌ها فرایند پیچیده‌ای را طی می‌کند و دبیرخانه از نظارت صلاحیت‌دهی در این زمینه برخوردار است و بر خلاف تسهیل روند تأسیس تشکل‌ها که در ارمنستان و کانادا مدنظر است، در ایران مقررات سخت‌گیرانه‌ای در موضوع تأسیس و فعالیت تشکل‌ها اعمال می‌شود.

حضور دارد دریافت کرده است؛ اقلام حاصل از بودجه دولت، اهدایی‌ها شامل کمک‌هزینه‌ها، اعانه‌ها و سایر مواردی که در قانون منع نشده‌اند. سودی که به‌تبع فعالیت‌های کارآفرینی عاید سازمان می‌شود، منحصرأً برای تحقق اهداف قانونی سازمان مورد استفاده قرار می‌گیرد.

در کانادا، نهادهای مختلف دولتی به سازمان‌های غیردولتی که مربوط به حوزه آن‌ها می‌شود، کمک‌های مالی اعطاء می‌کنند. به عنوان مثال نهادهای فرهنگی به سازمان‌های غیردولتی فرهنگی، درعین‌حال معافیت‌های مالیاتی هم برای سازمان‌های غیردولتی وجود دارد؛ سازمان غیردولتی می‌تواند به عنوان یک سازمان غیرانتفاعی یا خیریه درخواست تخفیف مالیات بدهد. بر اساس قانون مالیات بر درآمد کانادا یک سازمان غیردولتی چنانچه درآمدش مورد استفاده شخصی اعضا قرار نگیرد از پرداخت مالیات بر درآمد معاف می‌شود (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۰، ۸)؛ بنابراین، آئین‌نامه تشکلهای مردم‌نهاد ایران در خصوص تأمین مالی سازمان‌های مردم‌نهاد به منبع مشخصی ارجاع نداده است اما در قوانین و مقررات ارمنستان و کانادا منابع تأمین مالی این سازمان‌ها با ذکر جزئیات آن مشخص شده است.

۸ حق رجوع به دادگاه

چنانچه یک سازمان مردم‌نهاد نسبت به تصمیمات نهادها و سازمان‌های دولتی شکایتی داشته باشد می‌تواند به دادگاه رجوع کند. طبق ماده ۶۶ آیین دادرسی کیفری ایران، نهادهای مردمی می‌توانند نسبت به جرائمی که واقع می‌شود، اعلام جرم کنند. البته سالانه اسامی این‌گونه سازمان‌ها با چنین اختیاری مورد تأیید رئیس قوه قضاییه قرار می‌گیرد.

در ارمنستان، برابر ماده ۱۶ قانون سازمان‌های مردم‌نهاد، سازمان حق دارد مطابق با اهداف اساسنامه خود، به عنوان شاکی یا مدعی در دادگاه حاضر شود. حقوق و منافع قانونی خود، اعضا، ذینفعان و داوطلبان خود را به‌نحوی که قانون معین

از موضوعاتی که می‌تواند بر تأمین مالی تشکلهای تأثیرگذار باشد، نظام رتبه‌بندی مندرج در ماده ۵ پیش‌نویس است که هدف از رتبه‌بندی را شفاف‌سازی و هدفمندسازی امتیازات و ظرفیت‌های دولتی برای تشکلهای می‌داند. از این قبیل امتیازات می‌توان به اعطای مقام مشورتی، حضور در ساختارها و فرایندهای تصمیم‌گیری دستگاه‌های اجرایی و اعطای طرح‌های تملک دارایی‌سرمایه‌ای اشاره کرد؛ اما نکته‌ای که در بحث نظام رتبه‌بندی تشکلهای حائز اهمیت است، کیفیت تعیین شاخص‌های کمی و کیفی مندرج در پیش‌نویس است؛ به عبارتی در فرایند ارزیابی شاخص‌های کیفی، تمامی ذینفعان اعم از مردم، سایر تشکلهای دستگاه‌های تخصصی و نهادهای نظارتی می‌توانند مشارکت داشته باشند که مصادیق خاصی ندارد و قابلیت اعمال سلیقه در آن مطرح می‌شود اما شاخص‌های کمی از آنجا که با نسبت و درصد محاسبه می‌شود می‌تواند دقیق‌تر احصاء شود و میزان مداخله اشخاص در ارزیابی تشکلهای را بسیار کاهش دهد. البته به این موضوع نیز باید توجه داشت که برای این شاخص‌ها از کل امتیازات نظام رتبه‌بندی درصد تعیین‌شده است (شاخص‌های کیفی ۳۰ درصد و شاخص‌های کمی ۷۰ درصد)؛ اما مطابق با تبصره ۲ ماده ۵ این پیش‌نویس اوزان شاخص‌های کمی و کیفی متناسب با انواع تشکلهای در نهایت به تصویب شورای ملی و تأیید وزیر کشور می‌رسد.

در ارمنستان مطابق با ماده ۷ قانون سازمان غیردولتی، سازمان مالکیت اموال خود را مجزا ساخته و در رابطه با تعهدات مرتبط با این اموال مسئول و متعهد شناخته می‌شود. اموال سازمان، شامل سود حاصل از کارآفرینی بین اعضای آن تقسیم نمی‌شود. موارد زیر ممکن است منابع تولید درآمد یک سازمان باشد؛

سرمایه‌گذاری‌های اعضای سازمان، حق عضویت، مواردی که در خلال کارآفرینی ایجاد شده‌اند، اموال شخصی یا اموالی که از سازمان دیگری که در آن

می‌کند، در حال حاضر بر اساس ماده ۷ آئین‌نامه اجرایی تشکلهای مردم‌نهاد (اصلاحیه ۱۳۹۸) در ترکیب شورای توسعه به‌عنوان متولی تشکلهای، ۸ دستگاه دولتی با تصریح نام و حق رأی در جلسات حضور دارند، همچنین عبارت "... و حسب مورد دستگاه یا دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط" مندرج در این ماده نیز تعداد دستگاه‌های دولتی حاضر در ترکیب شورا را نامحدود می‌سازد. در کنار این تعداد از دستگاه‌های دولتی، ۴ نماینده از تشکلهای حضور دارند. در واقع، این ترکیب به شدت دولتی و امنیتی است و عملاً تشکلهای در تصمیم‌گیری در این شورا از قبل بازنده محسوب می‌شوند. در نسخه نهایی پیش‌نویس، ۴ نماینده از تشکلهای، ۲ نماینده از دولت و ۱ قاضی از قوه قضاییه با حق رأی حضور دارند بعلاوه ناظران دستگاه‌های نظارتی. شاید این‌گونه به نظر برسد که در ترکیب جدید، غلبه کامل با تشکلهای است اما حضور فقط ۴ نماینده از تشکلهای مردم‌نهاد ناکافی و نمادین است و در رأی‌گیری‌ها نظرات تشکلهای را بلااثر می‌سازد و همواره در تصمیم‌گیری‌ها کفه به سمت دولت سنگین‌تر خواهد بود.

برابر با ماده ۲۴ قانون سازمان مردم‌نهاد در ارمنستان، سازمان در موارد و به ترتیبی که قانون تعیین می‌کند گزارش ارائه می‌کند؛ در صورتی که سازمان از وجوه عمومی (وجوه ادارات دولتی یا خودگردان محلی و سایر دستگاه‌های متصرف وجوه عمومی یا شخص حقوقی) اموالی دریافت کرده باشد، باید سالانه قبل از ۳۰ می سال جاری، گزارش پیش‌بینی شده در این ماده را در وب‌سایت پیش‌بینی شده برای گزارش‌های منتشر شده توسط سازمان‌ها منتشر کند. همچنین سازمان حق دارد در تارنمای پیش‌گفته، گزارش پیش‌بینی شده در این ماده و نیز هر گونه اطلاعات یا مطالب دیگر را در مورد نتایج فعالیت‌های خود منتشر کند. مطابق با ماده ۲۵ قانون سازمان مردم‌نهاد، در صورتی که اساسنامه سازمان، نهاد نظارتی خاصی را پیش‌بینی کرده باشد، گزارش فعالیت‌ها و استفاده از اموال

می‌کند در سایر سازمان‌ها، دادگاه، ادارات دولتی و خودگردان محلی نمایندگی و حفظ کند. سازمان در زمینه حفاظت از محیط‌زیست منافع قانونی ذی‌نفعان خود را در دادگاه نمایندگی می‌کند. در چارچوب قانون «ارزیابی اثرات زیست‌محیطی و بررسی کارشناسی» در مشاوره‌های عمومی مرتبط با اسناد اساسی یا فعالیت‌های پیش‌بینی‌شده شرکت کرده و در زمان شکایت بایستی حداقل ۲ سال در حوزه حفاظت از محیط‌زیست فعال بوده باشد. در کانادا چنانچه یک سازمان غیردولتی نسبت به تصمیمات نهادها و سازمان‌های دولتی شکایتی داشته باشد می‌تواند به دادگاه رجوع کند.

مشارکت و کارکرد سازمان‌های مردم‌نهاد در مرحله دادرسی در سه نظام حقوقی ایران، ارمنستان و کانادا گویای این واقعیت است که در همه این نظام‌های حقوقی، این سازمان‌ها می‌توانند در صورتی که متضرر شوند، اقامه دعوا نمایند.

۹ گزارش دهی سازمان مردم‌نهاد و نظارت بر آن

پاسخگویی سازمان‌های غیردولتی ضعیف و مشکل‌ساز است. هیچ مرجع واحدی وجود ندارد که سازمان‌های غیردولتی فعالیت‌های خود را به آن گزارش دهند. پاسخگویی سازمان‌های غیردولتی به‌طور کامل به افکار عمومی و خودتنظیمی بستگی دارد یا از طریق ساختار خود سازمان غیردولتی یا از طریق شبکه‌ای از سازمان‌های غیردولتی که سازمان غیردولتی خاص به آن وابسته است (Wouters and Rossi, 2018, 12).

در ایران، شورای ملی توسعه و حمایت از تشکلهای، وظیفه نظارت بر فعالیت‌ها و عملکرد تشکلهای ملی و منطقه‌ای را دارد و از طریق دریافت و بررسی گزارش سالانه، عملکرد اجرایی و مالی تشکل مربوطه و رفتار آن را کنترل می‌کند. از نکاتی که در پیش‌نویس قابل ذکر است؛ ساختار شورای ملی توسعه است که به‌عنوان متولی اصلی سیاست‌گذاری، نظارت و حمایت از تشکلهای عمل

هدف آن آسیب نینند که این موضوع در آیین‌نامه تشکل دیده نشده بود.

در ارمنستان، فعالیت سازمان بنا به درخواست مرجع ذیصلاح با حکم دادگاه برای مدت معینی قابل تعلیق است. درخواست ارگان ذیصلاح باید مستدل باشد. دادگاه حق تعلیق فعالیت سازمان را دارد در صورتی که: (۱) سازمان به صورت جدی اقدام به نقض قانون نموده باشد. (۲) مؤسس سازمان یا شخص ذیصلاح مرتکب نقض اساسی قانون یا کلاهبرداری شده باشد (تخلف اساسی در مفهوم بند ۲ این ماده عبارت است از: در صورت نقض قانون در زمان تأسیس سازمان که اگر در زمان تأسیس یا ثبت دولتی مشخص بود، اجازه تأسیس یا ثبت سازمان صادر نمی‌شد). تعلیق فعالیت سازمان بعد از رفع شرایطی که موجب تعلیق شده است، خاتمه می‌یابد.

۱۰٫۲ انحلال

ماده ۳۶ آیین‌نامه تشکل‌های مردم‌نهاد که به موضوع انحلال این سازمان‌ها اختصاص یافته است، انحلال سازمان‌های مردم‌نهاد را در دو حالت اختیاری و قهری برمی‌شمرد؛ در بند الف- انحلال اختیاری طبق شرایط مقرر در اساسنامه و در بند ب- انحلال اجباری در صورت رأی دادگاه صالح یا عدم امکان تطبیق وضعیت تشکل موضوع ماده (۳۹).

در ارمنستان برابر ماده ۳۲، مرجع ذیصلاح در شرایط زیر قادر به مراجعه به دادگاه برای انحلال اجباری سازمان خواهد بود: (۱) سازمان در زمان فعالیت خود مرتکب عمل بر هم زدن نظم قانونی و یا اقدام به ایجاد عداوت و دشمنی یا گسترش خشونت یا جنگ شده باشد؛ (۲) فعالیت سازمان به ترتیب مقرر در ماده (۳۱) این قانون متوقف شده و زمینه تعلیق در مدت تعلیق یا ظرف یک سال برطرف نشده باشد. در صورت انحلال سازمان بعد

سازمان به همراه جمع‌بندی نظارت به مجمع یا سایر هیأت‌های حاکمه پیش‌بینی شده در اساسنامه سازمان ارائه می‌شود.

در کانادا سازمان‌های غیردولتی ملزم به ارائه گزارش در مورد عملکرد خود به نهادهای دولتی نیستند. با این حال، مؤسسات خیریه به ثبت رسیده موظف‌اند گزارشی در مورد فعالیت‌های مالی خود به اداره درآمدهای کانادا ارائه کنند (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۰، ۹).

۱۰ تعلیق و انحلال فعالیت‌های سازمان مردم‌نهاد

۱۰٫۱ تعلیق

مطابق با آیین‌نامه تشکل‌های مردم‌نهاد، در صورتی که دبیرخانه شوراهای ملی، استانی و یا شهرستانی رأساً یا از طریق دستگاه‌های اجرایی، تخلفات و یا خروج از شرایط تأسیس تشکل را احراز کند، گزارش مستند مربوطه را به شورای ذی‌ربط ارائه می‌نماید. این شورا پس از بررسی مدارک و مستندات ارائه شده و پس از استماع دفاعیه تشکل، حسب اقتضاء و متناسب با تخلف به شرح زیر صدور رأی می‌کند:

تذکر کتبی و درج در پرونده، تعلیق موقت پروانه فعالیت تشکل حداکثر به مدت سه ماه، درخواست انحلال تشکل متخلف توسط شورای ملی از دادگاه صالح^۱. از نکات مثبتی که در پیش‌نویس می‌توان به آن توجه داشت، جرم‌انگاری در ماده ۶۳ پیش‌نویس برای بازرس و مدیرعامل و سایر اعضای هیئت‌مدیره است. به عبارت دیگر با هر خطایی از سمت بازرس، مدیرعامل یا سایر اعضای هیئت‌مدیره، تشکل متوقف یا منحل نمی‌شود بلکه با فرد متخلف برخورد می‌شود؛ یعنی صرفاً با تنبیه فرد متخلف، از ادامه فعالیت تشکل حمایت شده تا تشکل و جامعه

۱. ماده ۳۴ آیین‌نامه تشکل‌های مردم‌نهاد (۱۳۹۵).

۲. ماده ۳۱ مربوط به تعلیق فعالیت‌های سازمان مردم‌نهاد است.

پیش‌گفته از مختصات تشکل‌های مردم‌نهاد است و به نظر می‌رسد تالی فاسد را به دنبال دارد. مطلوب است که این اموال در جهت اهداف تشکل مردم نهاد با نظارت حاکم توزیع گردد.

۱۱ نتیجه‌گیری

به نظر می‌رسد برای رشد و بالندگی سازمان‌های مردم‌نهاد داشتن چشم‌انداز، استراتژی، سبک مدیریتی و رفتار سازمانی از حداقل عوامل تعیین‌کننده باشد اما سازمان‌های مردم‌نهاد در ایران تا به امروز با چالش‌هایی دست‌به‌گریبان بوده‌اند که از جمله آن می‌توان به عدم استقلال، سیطره شدید دولت بر بسیاری از فضاها، مدنی، قوانین محدود‌کننده، کمبود بودجه و منابع مالی و نبود نیروی انسانی کافی و متخصص اشاره کرد، لذا ضروری است برای رفع این مسائل به سوی به سامانی سازمان‌های مردم‌نهاد گام برداشت.

با نگاهی به قوانین و مقررات مرتبط با سمن‌های تخصصی در سه کشور مورد پژوهش می‌توان به یک داوری اولیه در این زمینه رسید که اهداف و فعالیت‌های سازمان مردم‌نهاد در هر سه نظام حقوقی تا حدود زیادی مشابه هم است، اما شرایط موجود در هر کشور نقش تعیین‌کننده‌ای در میزان موفقیت این سازمان‌ها و به سامانی وضعیت حقوقی آنها دارد. هر سه کشور مقرراتی برای فعالیت این نهادها وضع کرده‌اند. تسهیل روند تأسیس و تأمین استقلال این نهادها معیاری برای ارزیابی عملکرد دولت‌ها نسبت به یکی از مصادیق مهم جامعه مدنی محسوب می‌شود؛ اما به نظر می‌رسد نظام حقوقی ارمنستان با تدوین قوانین و مقررات جامع و دقیق در خصوص تأسیس و فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد از عملکرد مطلوب‌تری برخوردار است. در حالی که آئین‌نامه تشکل‌های مردم‌نهاد در ایران از جامعیت و آفری برخوردار نیست، البته رویکرد جدید قانون‌گذار ایران گویای این واقعیت است که در صدد توجه بیشتر به مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد می‌باشد، به‌ویژه

از تأدیه مطالبات بستانکاران، مابقی اموال سازمان در راستای اهداف سازمان که در اساسنامه مقرر شده است مصرف می‌شود؛ اگر این امر غیرممکن باشد، این اموال به بودجه دولت منتقل می‌شود.

بر اساس قوانین کانادا چنانچه یک سازمان غیردولتی اقدام به فعالیت‌های تروریستی نماید یا در فعالیت‌های مجرمانه شرکت کند، نهادهای دولتی می‌توانند از ادامه فعالیت آن سازمان غیردولتی ممانعت به عمل‌آورند. همچنین بر اساس قانون تمامی سازمان‌های غیردولتی باید خود را با "قانون سازمان‌های غیرانتفاعی" انطباق دهند. چنانچه سازمانی نتواند این کار را انجام دهد از فعالیت آن سازمان جلوگیری خواهد شد. همچنین سازمان‌های غیردولتی موظف‌اند سالیانه خلاصه‌ای از فعالیت‌های خود را به "اداره شرکت‌های کانادا" ارائه کنند چنانچه سازمانی دو سال متوالی از ارائه این گزارش امتناع کند، این امر می‌تواند باعث لغو مجوز فعالیت آن سازمان شود. از سوی دیگر، چنانچه اعضای یک سازمان غیردولتی قصد انحلال سازمان خود را داشته باشند باید درخواستی برای انحلال سازمان به اداره سازمان‌های غیرانتفاعی کانادا ارسال نمایند (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۰، ۱۰).

گفتنی است انحلال اختیاری به این معنا است که خود سازمان تصمیم به منحل شدن می‌گیرد که اصولاً مرجع تصویب این‌گونه تصمیمات، مجمع عمومی خواهد بود. انحلال قهری اغلب به انحلال صورت پذیرفته به حکم دادگاه اطلاق می‌شود که آئین‌نامه تشکل‌های مردم‌نهاد در ایران و قوانین کانادا به انحلال اختیاری و قهری پرداخته‌اند اما در ارمنستان سخنی از انحلال قهری سازمان مردم‌نهاد به میان نیامده است. از سوی دیگر، در ماده ۳۲ آئین‌نامه تشکل‌های مردم‌نهاد در ایران که تقسیم اموال و مازاد درآمد تشکل در میان مؤسسان، اعضاء و مدیران قبل از انحلال ممنوع است، مفهوم مخالف این مقرر است که تقسیم اموال و مازاد درآمد تشکل بعد از انحلال مجاز است که این خلاف وصف

دیدگاه عدم محوریت تشکلهای به مثابه بخشی از چالش نظام در کشور و مداخله حداکثری دولت (در حوزه فعالیت تشکلهای) به عنوان سکان‌دار امر حکمرانی به نگارش درآمده است و تنها با الگوبرداری گزینشی از شاخص‌های چند نظام حقوقی نمی‌توان انتظار به سامانی را در نظام حقوقی تشکلهای مردم‌نهاد داشت. لذا تصویب قانونی مستقل در باب تأسیس و فعالیت این نهادها (که توانمندی و اعتبار آنها را لحاظ کند) و سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در این بخش موجب می‌گردد که مطالبات اجتماعی به شکل فنی و حرفه‌ای به زبان حکمرانی ترجمه شود که این خود، کمک شایانی به حضور این تشکلهای استفاده از ظرفیت‌های بالقوه آنها در جامعه خواهد کرد.

حضور و مشارکت این نهادها در فرایند دادرسی کیفری در قالب ماده ۶۶ قانون آیین دادرسی کیفری را باید از نوآوری‌های مهم دانست.

از سوی دیگر، پیش‌نویسی که بنا است تبدیل به قانون شود، در کنار نکات مثبت و ارزشمندی که داشت، واجد برخی نکات تأمل برانگیز و منفی بود. اگرچه در قانون اساسی کشور و مقدمه و متن پیش‌نویس بر مشارکت مردم در چهار سطح تصمیم‌گیری، نظارت، مطالبه‌گری و اجرا تأکید فراوانی شده است اما به نظر می‌رسد برخلاف محتوا، رویکرد مدیریتی، ساماندهی، نظارتی و امنیتی بر فعالیت تشکلهای غلبه دارد و این موضوع، مغایر با اصل ۶ قانون اساسی ج.ا.ا و میثاق جهانی حقوق بشر است. به نظر می‌رسد هر چند این پیش‌نویس به دنبال رفع خلأ قانونی است اما با

References

- Aboramadan, M. (2018). NGOs management: a roadmap to effective practices. *Journal of Global Responsibility*, 9(4), 372-387. <https://doi.org/10.1108/JGR-08-2018-0033>
- Amagoh, F. (2015). Improving the credibility and effectiveness of non-governmental organizations. *Progress in Development Studies*, 3, 221-239.
- Canada Not-for-profit Corporations (NFP) Act, 2009 information-law.
- Council of Europe. (2008). *Legal status of non-governmental organisations in Europe- Recommendation CM/Rec (2007) 14* (Vol. 14, Issue 10). Council of Europe Publishing. <https://rm.coe.int/16807096b7>
- Draft Law on Social Organizations, 2022. (In Persian)
- Law Of the Republic of Armenia on Non-Governmental Organizations, HO-22-N - Date of Adoption: 16.12.2016
- Lang, S. (2012). *NGOs, civil society, and the public sphere*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI:10.1017/CBO9781139177146.
- The bylaws of non-governmental organizations of the Council of Ministers approved in 2015. (In Persian)
- The Constitution of the Islamic Republic of Iran. (In Persian)
- The Executive Regulations of People's Organizations, Amendment 2019. (In Persian)
- Trade Law approved in 1952. (In Persian)
- Mcbride, J. (2021). *The Legal Space for Non-Governmental Organisations in Europe* (p. 69). <https://rm.coe.int/the-legal-space-ngo-text-a4-web-final/1680a4cd01>
- Mitchell, G. E. (2015). The Attributes of Effective NGOs and the Leadership Values Associated with a Reputation for Organizational Effectiveness. *Case Western Reserve University*, 26(1), 39-57. <https://doi.org/10.1002/nml>
- Qolipour, Rahmatullah (2004), Analysis of the relationship between good governance and administrative corruption, *Management Culture Quarterly*, 3rd year, 10th issue. (In Persian)
- Ramezani Qavamabadi, Mohammad Hossein (2014), a comparative study of the legal status of non-governmental organizations in Iran and France; From establishment to activity, *comparative law studies*, 6th volume, 2nd issue. (In Persian)
- Regulations for the registration of non-commercial organizations and institutions approved in 1958. (In Persian)
- Research Center of the Islamic Council (2013), review of laws and regulations of non-governmental organizations in different countries, political studies office, serial number: 11052. (In Persian)
- Wouters, J. & Rossi, I. (2018). Human Rights NGOs: Role, Structure and Legal Status. *SSRN Electronic Journal*, <https://doi.org/10.2139/ssrn.2873440>

Wango (2002), Code of Ethics & Conduct
for NGOs: Compliance Manual,

<http://www.wango.org/codeofethics/compliancemanual.Pdf>